

MALMBERG, Tarmo. Viestintä ja logiikka. Tiedotustutkimus 6(1983):3, s. 51-56.

MALMBERG, Tarmo. Hegelin objektiivinen logiikka ja ihmistieteiden metodologia. KAKKURI, Marja-Liisa & PATOLUOTO, Ilkka (toim.). Tutkimuksia Hegelistä. Helsinki, Tutkijaliitto, 1984(a), s. 175-196.

MALMBERG, Tarmo. Ihmistieteen tutkimustyypeistä. ALASUUTARI, Pertti (toim.). Laadullinen tutkimus ja teoria. Tampereen yliopiston Yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitoksen sarja, 1984(b) (ilmestyy).

MALMBERG, Tarmo. Viestinnän teoria ja tutkimus: tekstejä, 1981-1984. Tampereen yliopiston tiedotusopin laitoksen julkaisuja C:4. Tampere, 1984(c).

MALMBERG, Tarmo. Journalismikritiikki. Tampereen yliopiston tiedotusopin laitoksen julkaisuja, 1984(d) (ilmestyy).

PIETILÄ, Kauko. Formation of the Newspaper: A Theory. Acta Universitatis Tamperensis A:119. Tampere, 1980.

PIETILÄ, Veikko. Selittämisestä yhteiskuntatieteessä. Tampereen yliopiston Yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitos C:27. Tampere, 1980.

PIETILÄ, Veikko. Varsitietä pitkinkö? Tiedotustutkimus 5(1982):4, s. 3-12.

PIETILÄ, Veikko. Hukkuvan ääni uussubjektivismiin suosta. Tiedotustutkimus 6(1983a):1, s. 30-33.

PIETILÄ, Veikko. Monologiikasta saappaat jalassa. Tiedotustutkimus 6(1983b):4, s. 69-74.

Puulla päähän lyöty

Malmbergin vastineen luettuani olen hie-man kuin puulla päähän lyöty. En omassa kommentissani sano käsittääkseni yhdesäkään kohdassa että Malmbergin tulisi pysyä hiljaa. Sanon vain, että ennen kuin hän panee yleiset filosofistyyppiset asettamuksensa ja kannanmäärittelynsä toimimaan reaalisten ilmiöiden tutkimuksessa ja selittämisessä ja saa tässä aikaan jotain K. Pietilän teoriaan ver-

rattavissa olevaa, mieluummin jopa sen ylittävää, on keskustelua mielestäni turha jatkaa. Tämä Malmbergilta toivomani panos voisi laukaista keskustelun siitä kehästä, jota se minusta on jäänyt kiertämään. Ylläoleva vastine ei täksi laukaisijaksi riitä. Niinpä toteankin - semminkin kun Malmbergin mukaan olisi vain johdonmukaista että sulkin itseni pois pätevien keskustelijoiden auditoriosta (po. joukosta?) - että tämä keskustelu päättyy osaltani tältä erää tähän.

Veikko Pietilä

Takaisin Eisensteiniin

Pertti Hemánuksen mukaan sosiologia tiedotusopin emotieteenä olisi joutunut antamaan tilaa psykologialle. Tällaisen siirtymän arviointi vaatisi toki oppihistoriallisen analyysin samoin kuin se, että onko sosiologia ollut tiedotusopissa emotiede ja minkä tradition tai suuntauksen piirissä. Mutta olettakaamme Hemánuksen tavoin, että psykologia on tullut tiedotusoppiin uudelleen, uudella tavalla. Tämä uusi tapa näkyy juuri Seppo Auran tutkielmassa, jota Hemánus arvioi (Tiedotustutkimus 2/1984). Aura yrittää psykologisen toiminnan käsitteellä tarkastella, kuinka elokuva voisi aktivoita katsojan, saada hänet toimimaan maailman suhteen mielekkäällä tavalla.

Hemánuksen mukaan Aura psykologisoi aktivoivuuden. Tästä seuraisi, että tuon uuden tavan, toiminnan psykologian tuomisen tiedotustutkimukseen, mahdollisuudet tiedotusopillisten kysymysten ratkaisuun jäävät abstrakteiksi. Miten näin voidaan sanoa?

Hemánuksen mukaan Auran tarkastelu (oikeammin: toiminnan kategorian sovel-lutusyritys elokuvan vastaanotossa) "jäi aktivoitumisen sinänsä tasolle", jolloin "todellinen aktivoitumisprosessin sisältö voi olla mikä tahansa". Hemánus siis esittää, että A.N. Leontjeviltä ja P.J. Galperinilta lainattu ajatus on abstrakti eikä tarkastele toimintaprosessia. Tämä

on fataali vääriymmärrys. Leontjevin keskeisenä ajatuksena on juuri nähdä toiminta prosessina, kokonaisena elämänilmauksena. Ja juuri toimintaprosessissa syntyy tietoisuus yksilöllä, ja siksi prosessin tarkastelu on oleellista.

Ja tämä "uusi tapa" ei tietenkään ole mekaaninen S-R -malli, ei edes yhtä mekaaninen S-O-R -malli, jonka kritiikinä toiminnan kategoria juuri on. Tämän Aura tuo hyvin, vaikkakin niukasti esille. Kun Hemánus samaistaa determinismin ja S-R -mallin (konjunktioilla "eli"), niin hän käsittelee niitä eri tavalla kuin toiminnan teoria psykologiassa. Leontjevillä ja Galperinilla determinismin, toiminnan ja välittömyyden postulaation (S-R ja S-O-R -mallit) välillä on selkeä merkitysero. Determinismi toiminnan teoriassa on jotain muuta kuin S-R -mallin mukainen välittömyyden postulaatin sisältävä reaktiomekanismi. Jos Hemánus näkee jonkun "torjuvan kaikki S-R -mallin variantit", hänen pitäisi myös nähdä, että Auran "oppi-isät" tekevät sen kehittämällä toiminnan teorian viedäkseen ajattelua psykologiassa eteenpäin mekaanisesta välittömyyden ajatuksesta.

S-R -mallin torjunta ei ole edes keskeistä, vaan uuden kehittämisen. Sitäpaitsi Auran "oppi-isiltä", joita Hemánus ankarasti suomii, S-R -malli poistui jo 1930-luvun alussa S.L. Vygotskyn teoksen *Kieli ja ajattelu* mukana, jossa esitetään todellisuuden (käyttääkseni Hemánuksen terminologiaa) ja subjektin välinen servomekanismi, kuten Vygotsky asian ilmaisi. Jo termissäkin kuvastuu toiminnan prosessiluonne ja toiminnan sisällön tarkastelu.

Ongelma toiminnan, tietoisuuden ja esineellisen maailman välisissä suhteissa ei tietenkään ole helppo ja tyhjentävästi ratkaistu. Kun Hemánus sanoo, että Auran toinen perusvirhe on "illusorinen usko (katsojan; lisäys IK) aktivoitumisprosessin alulle panemisen helpouteen", niin Aura osoittaa aivan toista ("tämä alaviite vain osoittakoon niiden ongelmien luonteen, joihin joudutaan edettäessä syvemmälle teoriaan subjektin ja todellisuuden suhteista", Aura, s. 78).

Ja kun Aura ottaa sitten esimerkkinä S.M. Eisensteinin siitä, kuinka elokuvassa voitaisiin päästä aktivoivaan esitykseen ("elokuvan on pikemminkin 'avattava' katsojalle uusia näkökulmia hänel-

le tuttuun todellisuuteen" s. 27), ei kysymyksessä ole pelkästään "'vain' elokuvan ilmaisukieli". Eisenstein ei pohdi vain elokuvan muotoa, vaan sitä, kuinka todellisuus on kuvauksessa muutettava toiseen muotoon (elokuva, journalismi) ja mitenkä se ylipäätään on mahdollista. Ja tätä mahdollisuutta Eisenstein pohti koko elämänsä ajan käyden läpi eri kehitysvaiheita pavlovilaisesta refleksologiasta Auran "oppiisiin" lukeutuvaan A.R. Luriaan ja myös ranskalaiseen strukturalismiin (Levy-Brühl, Piaget).

Ja Eisensteinin mukaan ratkaisu elokuvan kykyyn sekä välittää todellisuutta oikein (Hemánuksen terminologian mukaan: objektiivisesti) että luoda ja muokata todellisuutta löytyy primitiivisestä ajattelusta ja ns. sisäisestä puheesta. Ne kun Eisensteinin mukaan toimivat "kuvallisella tasolla". Näin elokuvan "logiikka" toimisi samalla periaatteella kuin luonnollisen kielen "logiikka".

Oleellista silloin on, kuinka pitäisi käsitellä ns. sisäinen puhe. Eisenstein tuntuu asettuvan ranskalaisen ratkaisun (lähinnä Piaget) kannalle, joka on hieman toisenlainen kuin Auran "oppi-isien" kulttuurihistoriallisen koulun kanta. Asiasta käydään kuitenkin keskustelua (ks. esim. *Screen-lehti*, Winter 1974-75). Siinä olisikin oiva tutkimustehtävä kaikille niille, jotka kuvittelevat, että eisensteiniläinen aktivoivaokuva (oletakaamme, että näin olisi) on helppo tai yksinkertainen ratkaisu.

Ja tutustuminen Eisensteinin ajattelun kehitykseen osoittaisi lisäksi, että hän ei suinkaan tyytynyt tähän, vaan ajatteli taideteoksen (täydellisenä, objektiivisena) noudattavan universaalidialektiikan lakeja, olevan siis tosi todellisuuden tosi kuva (tästä ks. Malmbergin artikkeli Eisenstein ja materialistinen elokuvan filosofia, 1983, joka valaisee erinomaisesti Eisensteinin ajattelun risti-riittäisyyttä).

Ja kun Hemánus haluaa päästä pois abstrakteista ja helpoista kulttuurihistoriallisen koulukunnan toiminnan teorian tarjoamista mahdollisuuksista, hän viittaa Kulesoviin ja haluaa hänen myötäan palata empiiriseen tutkimukseen. Tällöin hän sivuuttaa kaksi seikkaa. Kulesovin ajatuksen lainaus jää Hemánukselta kesken. Jatkakaamme suoraan Kulesovin

tekstiä siitä, mihin Hemánus lopettaa:

"Erittäin tärkeäksi tutkimuskohteeksi otimme sen, mihin erityisiin näytettyihin tapahtumiin katsojien reaktiot kohdistuivat. Pidimme tärkeänä seurata, mitä elokuvia katsojat katsoivat tarkkaavaisesti ja missä kohdin he nauroivat, huokailivat tai voihkivat. Oli tärkeää tunnistaa myös, mitä juuri tuolloin tapahtui valkokankaalla, **miten tuo kohta oli tehty elokuvallisesti ja miten se oli rakennettu** (lihavoiti IK). ... Aloimme etsiä selitystä havaintoomme. Ilmeisesti syy olisi löydettävissä elokuvan taiteellisesta luonteesta" (lainaus Auran mukaan s. 53). Empiirinen tutkimus ei tässä ole pelkästään mitään ilmiön empiiristä tutkimusta (observointia havaintojoukossa), vaan liittyy ennen kaikkea elokuvan **muodon ja sisällön välisen problematiikan selvittämiseen**, siis erittäin vaikeaan teoreettiseen ongelmaan.

Tätä ongelmaa pohti Eisenstein koko elämänsä ajan. Ja juuri tähän ongelmaan etsi Eisenstein ratkaisua Auran "oppi-isiltä" sekä ranskalaisesta strukturalismista. Ja juuri tätä ongelmaa yleisellä tasolla pohtii koko kulttuurihistoriallinen koulukunta ja oikeastaan koko psykologia.

Toiseksi Hemánus unohtaa, että Auran "oppi-isien" tuotanto sisältää konkreettisesti empiiristä tutkimusta. Esimerkiksi A.N. Leontjevin 50 vuotta kestänyt tutkijan ura sisältää lukuisan määrän tuollaista tutkimusta. Pienikin tutustuminen hänen tuotantoonsa olisi valaissut asian varsin nopeasti. Samoin hyvän kuvan asiasta saa silmäilemällä vaikkapa A.R. Lurian teoksen *Working Brain* lähteistössä olevaa Lurian tutkimusten valtaisaa määrää ja nimikkeistöä tai lukemalla itse teosta.

Seppo Auran tutkielmassaan esitelämä toiminnan teoria (tai ns. orientatiotoiminta) ovat mielestäni hyviä osoituksia juuri siitä, että Hemánuksen abstraktiksi nimittämä teoria toimii ja antaa virikkeitä. Samaa osoittaa esimerkiksi Klaus Weckrothin lisensiaattityö alkoholin käytön selittämisestä (1984; elämän perustoiminto korvautuu juomisella, josta tulee itsestään perustoiminta), Yrjö Engeströmin oppimista käsittelevä tutkimus (1983) sekä asiasta käyty vilkas keskustelu *Psykologia*-lehdessä, tai Irma Holopaisen tutkimus (1983) viestinnän genesiksestä.

Nuo kaikki työt saattavat olla abstrakteja Hemánuksen tarkoittamassa mielessä, mutta eivät varmasti sen enempää kuin Hemánuksen oivallinen teos **Objektiivinen joukkotiedotus**. Ja samaan sarjaan puutteistaan huolimatta lasken Seppo Auran tutkielman. Ja edelleen samaan oivaltavaan sarjaan luen Kauko Pietilän Eisenstein-tulkinnan, vaikkakin se on reduktionistinen eikä tarkastele Eisensteinin koko ajattelun kehitystä. Mutta ajatus leikkausteorian mahdollisuuksien tutkimuksessa juuri tuo journalismiin elämän maun. Kiireesti takaisin Eisensteiniin ja "oppi-isiin"!

Ilkka Kahma